

Stinzenplanten in Fryslân

Stinzenplanten in Fryslân

Voorjaarsbloeiërs in historisch groen

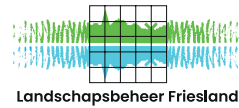
REDACTIE

Jan Piet de Boer, Henk Buith, Aad van der Burg,
Stefien Smeding, Heilien Tonckens

NOORDBOEK **NATUUR**

Dit boek is de 3e en herziene druk van *Stinzenflora in Fryslân* uit 2008 en *Stinzenplanten in Fryslân* uit 2020, uitgegeven door Noordboek te Gorredijk. Deze uitgave kwam mede tot stand met steun van

Vereniging It Fryske Gea
Stichting Martenastate
Landschapsbeheer Friesland
Boelstra-Olivier Stichting
Stichting Het Old Burger Weeshuis
Van Heloma Stichting
Stichting Herbert Duintjer Fonds



© 2025 Vereniging It Fryske Gea, Landschapsbeheer Friesland en Stichting Martenastate, Uitgeverij Noordboek Natuur

ISBN 978 94 6471 3107
NUR 428 / 694

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Noordboek, Hellingbaas 1, 8401 JH Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van de in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Noordboek

Uitgeverij Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

IDEË EN PROJECTCOÖRDINATIE: Vereniging It Fryske Gea, Landschapsbeheer Friesland en Stichting Martenastate

AUTEURS: Rita Mulder-Radetzky, Willem van Riemsdijk, Trudy van Riemsdijk-Zandee, Jan Piet de Boer, Wim Baas, Aad van den Burg, Stefien Smeding, Hein Koningen, Wim Hoogendam, Grytsje Kunst, Heilien Tonckens, Anastasia Stefanaki

REDACTIE: Jan Piet de Boer, Henk Buith, Aad van der Burg, Stefien Smeding, Heilien Tonckens

FOTOGRAFIE: Wil Leurs, Martin Stevens, Betty Kooistra, Dico de Klein, Sjoerd Hogerhuis, Trudy van Riemsdijk-Zandee, Ineke Schulting, Ben Bruinsma, Harm Woelinga, Haye Bijstra, Hein Meeuwisse, Rita Mulder-Radetzky, Heilien Tonckens, Mark Hilboezen, Wim Haalboom, Jan Kuppens, Stefien Smeding, Peter Lutz, Wim Hoogendam, Anastasia Stefanaki

FOTOREDACTIE: Sjoerd Hogerhuis, Henk Buith

ILLUSTRATIES: Tresoar, Fries Museum

TOPOGRAFISCHE KAARTEN: Bureau Noordpeil, Sneek

BOEKVERZORGING: Barbara Jonkers

BUREAUREDACTIE: Andries de Haan

OMSLAGBEELD: Landschapspark Martenastate in Koarnjum met bloeiende bostulp

INHOUD

Voorwoord — 7

NYNKE VAN DER PLOEG

Inleiding — 11

WIEBE BOUMA, HENK BUIH EN HENK DE VRIES

1 Tuinkunst in Fryslân door de eeuwen heen — 17

RITA MULDER-RADEZKY

2 Stinzenflora: groen erfgoed — 33

WILLEM VAN RIEMSDIJK EN TRUDY VAN RIEMSDIJK-ZANDEE

3 De bostulp in de zestiende eeuw — 53

ANASTASIA STEFANAKI

4 Stinzenplanten en hun biotoop — 63

WIM BAAS

5 Stinzenplanten in beeld — 71

AAD VAN DER BURG

6 Overige aanplant in het stinzenplantenmilieu — 111

AAD VAN DER BURG

7 Locaties in kaart: *Fjildûntdekke* — 123

WILLEM VAN RIEMSDIJK, TRUDY VAN RIEMSDIJK-ZANDEE EN STEFIEN SMEDING

8 Het onderhoud van stinzenplanten — 141

WIM HOOGENDAM EN HEIN KONINGEN

9 Stinzenplanten in de eenentwintigste eeuw — 171

JAN PIET DE BOER, GRYTSJE KUNST, STEFIEN SMEDING EN HEILIEN TONCKENS

Over de auteurs — 187

Literatuurlijst — 189



Stinzenplanten blijven boeien

Voor mij zijn stinzenplanten en D.T.E. van der Ploeg, mijn vader, onlosmakelijk met elkaar verbonden. Als kind nam mijn vader me al mee naar het bos van Jongemastate in Raerd. Met een grote oude sleutel die in zijn auto lag, konden we het verlaten en verwaarloosde park in. Magisch was het daar: een oude poort, de scheve palen met de leeuwen erop, het verdwenen huis, de broedende reigers boven je hoofd en een tapijt van bloeiende sneeuwkllokjes, winterakonieten en later in het jaar vingerhelmbloem, holwortel en keizerskroon.

Mijn vader was altijd met stinzenplanten bezig en leefde elk jaar in het voorjaar op als ze begonnen te bloeien en de kieviten hun eieren legden. Hij genoot niet alleen van de bloemenpracht, maar interesseerde zich ook voor de geschiedenis. In 1953 schreef hij al voor het eerst in *De Levende Natuur* over stinzenplanten. Hierin filosofeerde hij over hoe deze planten in de provincie terecht waren gekomen en daarnaast stelde hij een eerste lijst met verspreidingsgegevens van de stinzenflora in Friesland op. Hij bleef ook daarna op zoek naar de geschiedenis in oude flora's van de provincie, achterhaalde oude vindplaatsen, bezocht jaarlijks de bekende groeiplaatsen en bleef op zoek naar nieuwe vindplaatsen. Alle informatie die hij verzamelde tijdens zijn tochten langs de stinzen en staten legde hij zorgvuldig vast in een kaartsysteem waar hij de lange winteravonden, als er niets te botaniseren viel, aan besteedde. Al dit werk leidde in 1972 tot zijn eerste Friestalige stinzenplantenboek.

Want als een echte schoolmeester liet hij graag iedereen delen in zijn bijzondere kennis. Hij genoot niet alleen van de stinzenflora, hij maakte zich ook sterk voor het behoud ervan. Jongemastate in Raerd is daar een goed voorbeeld van. Hij bracht er veel tijd door en markeerde de vindplaatsen van de stinzenplanten en de bijzondere bomen zodat ze bij de eerste opknopbeurt van het park door It Fryske Gea niet verloren zouden gaan. Nog lang hebben zijn rafelige touwtjes aan de ginkgo en pimpermoot gehangen. Misschien zijn ze er nog steeds. Hij was trots op het

herstelde park en blij dat het voor iedereen werd opengesteld. Hij nam mij vaak mee voor een ommetje door het park. Zo gaf hij zijn kennis en liefde voor de stinzenflora door aan zijn kinderen en later zijn kleinkinderen. Jongemastate wordt in de familie dan ook nog steeds het bos van Pake genoemd.

Het is mooi om te zien hoe het werk van mijn vader wordt voortgezet. Zijn jarenlang verzamelde gegevens vormden de basis voor dit boek dat nu in een 3e en herziene druk verschijnt door toedoen van Landschapsbeheer Friesland, Stichting Martenastate en de Vereniging It Fryske Gea. Meer dan zeventig jaar na zijn eerste publicatie is zijn kennis nog steeds van waarde en inspireert nog altijd. De belangstelling en aandacht voor stinzenplanten blijven groeien. Landschapsbeheer Friesland brengt de verspreiding van de stinzenflora biotopen verder in kaart en zet zich ook in voor het behoud, waarbij vele vrijwilligers helpen. It Fryske Gea knapte recent Jongemastate in Raerd op en landschapspark Martenastate in Koarnjum werd uitgebreid met Martena Zathe. Ook steeds meer bezoekers vinden hun weg om te genieten van de stinzenplanten. De website stinzenflora-monitor is een prachtig hulpmiddel om deze mooie planten in de oude tuinen en parken op het juiste moment te bezoeken. Stinzenplanten blijven boeien!

Februari 2025

Nynke van der Ploeg



D.T.E. VAN DER PLOEG

Douwe Teake Engelbertus van der Ploeg (Burgum, 28 maart 1919-Sneek, 20 september 2006) was een Friese florist, docent biologie in Sneek en secretaris van het Biologyske Wurkferbân van de Fryske Akademy. Hij heeft honderden publicaties, in het Fries en in het Nederlands, op zijn naam staan over de natuur en het landschap in Fryslân. Bekende titels zijn *Plantenammen yn Fryslân*, *De Floara fan Fryslân*, het driedelige *Vogels in Friesland* en *Stinzeplanten yn Fryslân*. Van der Ploeg was autodidact, opgeleid tot onderwijzer, maar kreeg in 1968 erkenning voor zijn zelf verworven natuurkennis met een ‘geschiktheidsverklaring’ als leraar biologie. Zijn grote kennis bracht hij onder andere over op de studenten van de pedagogische academie De Him in Sneek, die hij bij voorkeur meenam het veld in. Hij werd meermalen gelauwerd voor zijn werk, bijvoorbeeld met de Joast Halbertsmaprijs in 1956 en de Heimans en Thijsse-prijs in 1985. Op het gebied van stinzenplanten was hij een specialist. Hij bezocht zeer veelvuldig de diverse vindplekken in Fryslân, legde waarnemingen vast en maakte meer dan vierduizend tekeningen van planten. Van der Ploeg was ook bestuurlijk zeer actief, zo was hij jarenlang bestuurder van It Fryske Gea en hij was voorzitter van Stichting Martenastate in Koarnjum.

Zijn beschrijving van stinzenplanten in Fryslân is ook in dit nieuwe boek voor de auteurs een leidraad geweest. D.T.E. van der Ploeg raakte op planten nooit uitgekeken en tot op de dag van vandaag inspireert hij vele belangstellenden uit binnen- en buitenland op het gebied van de liefde voor de Friese natuur.

Na zijn overlijden heeft de Fryske Akademy zijn omvangrijke archief geadopteerd. Landschapsbeheer Friesland kreeg voor haar onderzoek naar de staat van stinzenplanten in de provincie het ‘stinzenplantendeel’ met daarin het nauwkeurig bijgehouden kaartsysteem van vindplaatsen. It Fryske Gea is in het bezit van de bibliotheek van Van der Ploeg, waarin onder andere het originele exemplaar van de *Flora Frisica* van J.J. Bruinsma uit 1840. Een bijzonder exemplaar met daarin aantekeningen van de schrijver zelf. Het Natuurmuseum Fryslân bezit de vele botanische tekeningen, zijn herbaria zijn in Leiden ondergebracht.



HEER RUST
MUN LIEVE MAN
ONZE VADER EN GROOTVADER
JACOB MEIJER
* 6-11-1887 † 21-10-1984
IN ONZE LIEVE
MOEDER EN GROOTMOEDER
KOMKJE MEIJER v.d VEEN
* 14-7-1909 † 17-10-1989
IN ONSE LIEVE DONCKER
SIBKE
* 23-2-1902 † 6-3-1983

DE GEDENKTE
VAN
ONZE LIEVE MAN
ONZE VADER EN GROOTVADER
STRAAL STREUTER
* 18-11-1888 † 1-11-1988

DE GEDENKTE
VAN ONZE LIEVE MAN
ONZE VADER EN GROOTVADER
GERARD STENSTRA
* 1-1-1881 † 1-1-1981
EN ONZE LIEVE MAN EN MOEDER
HILJE VAN DER VELDE
* 1-1-1881 † 1-1-1981

RUSTPLAATS
VAN ONZE LIEVE VROUW
MOEDER EN GROOTMOEDER
SAAPKE KLINKHAMER
* 10 APRIL 1892 † 10 NOV 1962
EN ONZE LIEVE VADER EN GROOTVADER
MARTEN YNEMA
* 20 SEP 1887 † 3 MAART 1963

Hilje
* 1-1-1881 † 1-1-1981

RUSTPLAATS
CORNELISKE JELLEMA
- v.d MEER
* 9-8-1880 † 25-2-1960
LIEUWE JELLEMA
* 8-1-1881 † 28-7-1958
JAN JELLEMA
* 1-1-1882 † 1-1-1982
ANTJE JELLEMA
v.d MEER
* 20-10-1880 † 20-10-1980

DE GEDENKTE
VAN
ONZE LIEVE MAN EN MOEDER
PIETJE JELLEMA
* 1-1-1881 † 1-1-1981
EN ONZE LIEVE MAN EN
MAATSE POSTH
* 1-1-1881 † 1-1-1981

Stinzenplanten zijn onlosmakelijk verbonden met Fryslân

Stinzenplanten, de vroege voorjaarsbloeiers, zijn bij uitstek groen cultuurhistorisch erfgoed. Rondom de Schierstins in Feanwâlden, de enige overgebleven torenstins van Fryslân, en in de tuinen en parken van states en andere stijlvolle eeuwenoude panden in met name Fryslân, zijn ze te bewonderen. Als in het vroege voorjaar de natuur nog in winterrust is, steken de sneeuwkllokjes, lentekllokjes en krokussen en vervolgens allerlei andere knol-, bol- en wortelstokgewassen hun kleurrijke kopjes boven de grond. Het zijn de kleuren en de kracht van veel planten bij elkaar die de stinzenflora zo bijzonder maakt. Bovendien draagt de bonte verzameling van soorten een unieke geschiedenis met zich mee.

Het woord stinzenplant komt van het Friese woord stins, dat stenen huis betekent. Het was de heemkundige Jacob Botke (1877-1939) die het woord stinzenplant voor het eerst gebruikte, hierbij geïnspireerd door de naam stinsblomkes, die de inwoners van Feanwâlden gebruikten voor de bijzondere planten rond de Schierstins. Later raakte de groepsnaam ingeburgerd, eerst in Fryslân, daarna in het gehele land.

De belangstelling voor stinzenflora is in de achterliggende jaren substantieel toegenomen. Ook de voortgaande samenwerking tussen beheerders van locaties zorgt voor een belangstelling die groeiende is. Verder blijkt uit de bezoekcijfers van www.stinzenflora-monitor.nl dat ook deze digitale informatiebron tijdens het bloeiseizoen veelvuldig wordt geraadpleegd. Dat de vrijwilligers die actief zijn op de verschillende locaties in aantal ook groeiende zijn, is een andere verheugende ontwikkeling. Het blijven investeren in kennis en vaardigheden zal zijn vruchten gaan afwerpen.

Het is om deze reden dat Vereniging It Fryske Gea, Landschapsbeheer Friesland en Stichting Martenastate, daartoe uitgenodigd door uitgever Noordboek Natuur, het initiatief hebben genomen om te komen tot een



De Schierstins in Feanwâlden.

3e en herziene druk van het boek dat door Landschapsbeheer Friesland in 2008 werd uitgegeven. Binnen voornoemde organisaties is de toewijding voor het in stand houden van dit waardevolle groene erfgoed al sinds de oprichting een belangrijke activiteit. Dat het landschapspark Martenastate volgens kennisinstituut FLORON behoort tot de vijf mooiste locaties in Nederland met betrekking tot de kwaliteit en soortenrijkdom van stinzenplanten is een waardering die verplichtingen naar de toekomst met zich meebrengt.

Stinzenflora en het werk van florist D.T.E. van der Ploeg

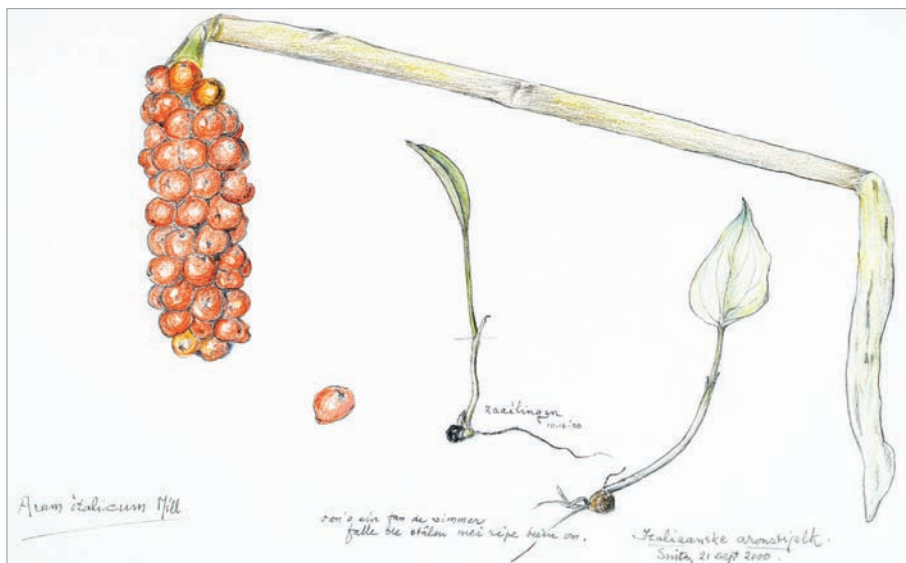
Deze herdruk is een voortzetting van het werk van de bekende Friese florist en natuurbeschermmer Douwe van der Ploeg. Het is een eerbetoon aan zijn (levens)werk. Zijn aandacht voor de Friese flora in zijn algemeenheid en de stinzenflora in het bijzonder is ook vandaag de dag inspirerend. Zijn kaartstelsel blijft een belangrijk uitgangspunt voor de hedendaagse waarnemingen. Dit verklaart onder meer de keuze voor de soorten die in dit boek worden beschreven. Hierbij wordt de aandacht vrijwel geheel

bepikt tot de lijst die Van der Ploeg hanteerde als meest voorkomend in Fryslân. Zijn definitye van stinzenplanten bleek ook nu nog steeds een goede afbakening te bieden van soorten die in Fryslân tot stinzenplanten worden gerekend. Niet onvermeld mag blijen dat Van der Ploeg zich ook bestuurlijk zeer verdienstelijk heeft gemaakt. Zo was hij bijna veertig jaar lid van het bestuur van Vereniging It Fryske Gea en was hij van 1983 tot 1989 voorzitter van Stichting Martenastate.

Stinzenplanten in Fryslân: een serie van eerder verschenen edities

In 1988 verscheen *Stinzenplanten, bloemenpracht rondom Friese stinzen en states*, geschreven door D.T.E. van der Ploeg, een heruitgave van het eerste boek uit 1972. In 1988 werd het boek ook in de Friese taal uitgebracht, te weten *Stinzenplanten yn Fryslân, statussymbool út de âlde tiid*.

Tijdens het projekt ‘Stinzenflora op de kaart’ van Landschapsbeheer Friesland (2005-2008) hebben projectleider Jan Piet de Boer en stinzenfloraspecialist Heilien Tonckens een bezoek gebracht aan Van der Ploeg. Bij het afscheid beloofden zij hem om het stokje over te nemen voor wat betreft onderzoek naar en het uitdragen van kennis en enthousiasme rond de Friese ‘Stinzenflora’. Nadien ontstond het idee om het werk van Van der Ploeg voort te zetten door het uitbrengen van een nieuw boek rond dit thema, dat voortborduren zou op Van der Ploegs werk maar wel met verse inventarisatiegegevens. Zo verscheen twee jaar na het overlijden van Van der Ploeg het boek *Stinzenflora in Fryslân, spitten in het verleden*



Italiaanse aronskelk, D.T.E. van der Ploeg.

(2008). Naast Landschapsbeheer Friesland en Het Schrijfburo (m.n. Joke Schaapman) bestond de redactie destijds uit Heilien Tonckens en Wim Hoogendam. Het ongekende succes van dit ‘nieuwe’ boek over stinzenflora kon toen nog niet vermoed worden.

Heilien Tonckens was bij de herziene druk van het boek, genaamd *Stinzenplanten in Fryslân* (2020), opnieuw van de partij. Aad van der Burg, Henk Buith, Stefien Smeding en zij vormden de redactie.

En nu, in het voorjaar van 2025, is hier alweer de 3e en herziene druk van deze uitgave, onder auspiciën van Landschapsbeheer Friesland, It Fryske Gea en Stichting Martenastate. Voorwaar, een reeks die recht doet aan het belang van en de noodzaak tot instandhouding van de stinzenplanten, niet alleen in Fryslân, maar ook op historische locaties in andere delen van het land. Het moge duidelijk zijn dat in deze reeks van achtereenvolgende boeken tekstgedeelten, uitgangspunten en schema’s deels of volledig, terugkeren.

Een rijk geïllustreerd en actueel boek

Voor het uitbrengen van deze 3e en herziene druk heeft de redactie zich opnieuw nauwgezet gebogen over de inhoud, de noodzakelijk aan te brengen correcties, de deels nieuwe foto’s en de aanvullende teksten over de meest recente ontwikkelingen bij de aanleg, het beheer, het behoud en de promotie van de stinzenflora. De auteurs delen hun kennis van de stinzenflora in Nederland en Fryslân in het bijzonder.

Behoud van het groene erfgoed van de stinzenflora

Stinzenplanten zijn een rijk bezit. Zij hebben een lange geschiedenis. Ze vormen prachtige natuurlijke tapijten van belofte. Vanwege de cultuurhistorische en landschappelijke waarde verdienen de stinzenplanten blijvende aandacht. Met deze vernieuwde uitgave hopen wij opnieuw een belangrijke aanzet te geven tot het behoud en waar nodig herstel van het groene erfgoed van de stinzenplanten. Inzet van eigenaren, beheerders en vrijwilligers verbonden aan de vele locaties is daarbij essentieel. Om die inzet in goede banen te leiden, is kennis van zaken en enthousiasme nodig. Met dit boek willen wij het eerste aanreiken en tot het laatste inspireren. Wij wensen u heel veel leesplezier! En volg ieder voorjaar de bloeiontwikkeling op www.stinzenflora-monitor.nl !!

Februari 2025

Beetsterzwaag, Wiebe Bouma - Directeur Landschapsbeheer Friesland

Koarnjum, Henk Buith - Voorzitter Stichting Martenastate

Olterterp, Henk de Vries - Directeur Vereniging It Fryske Gea

